

Warszawa, 2022-09-06

Prof. zwyczaj. dr hab. Janusz Gudowski

Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie

janusz.gudowski@wsei.lublin.pl

Recenzja pracy doktorskiej Pani mgr Katarzyny Sierocińskiej pt. *Czynniki rozwoju gospodarczego Panamy w latach 2000-2020*,

przygotowanej pod kierownictwem Pani Prof. zwyczaj. dr hab. Urszuli Żuławskiej

1. Trafność wyboru i oryginalność problemu badawczego

Recenzowana praca liczy 179 stron i składa się z czterech rozdziałów poprzedzonych Wstępem, a zakończonych wnioskami, spisem literatury i odpowiednimi wykazami. Tytułowa problematyka czynników rozwoju gospodarki panamskiej jest mało znana w Polsce, co więcej – jak wynika z załączonej bibliografii – w polskiej literaturze jedyną pracą, w której można znaleźć częściowe omówienie zbliżonych kwestii jest publikacja z 2003 r. Profesor Urszuli Żuławskiej pt. „System gospodarczy Ameryki Łacińskiej”. Trzeba jednak dodać, że niejako nowa epoka w gospodarce Panamy rozpoczyna się właśnie w początkach XXI wieku, w związku z przejściem na własność Kanału Panamskiego. Recenzowana praca jest więc pierwszym w Polsce usystematyzowanym naukowo kompendium wiedzy na temat współczesnej sytuacji gospodarczej w Panamie. Wybrany do analizy kraj – Panama – nie należy co prawda do głównych gospodarek regionu latynoamerykańskiego, ale jest interesującym studium przypadku. Problematyka czynników wzrostu gospodarczego i, szerzej, rozwoju gospodarczego, stanowi obszar zainteresowań makroekonomii oraz dyscyplin szczegółowych: międzynarodowej ekonomiki porównawczej i ekonomii rozwoju. Na korzyść wyboru tematyki oraz przypadku szczególnego przemawia dodatkowo uwzględnienie w pracy kilku teorii rozwoju gospodarczego: w tym dwóch stosunkowo nowych (rozwój zrównoważony oraz wzrost endogeniczny) i trzech starszych: strukturalizmu, dependyzmu i teorii biegunów wzro-

stu. Trzeba także dodać, że od dwóch dekad gospodarka narodowa Panamy osiąga bardzo dobre wyniki, aczkolwiek w pierwszym roku pandemii COVID-19 zanotowała ogromny spadek PKB na poziomie prawie 18%. Pod względem PKB na mieszkańca w ujęciu parytetowym jest obecnie drugim kontynentalnym krajem latynoamerykańskim, tuż za Chile. Co jest przyczyną sukcesów i jak te wyniki przekładają się na kwestię rozwoju społeczno-gospodarczego – odpowiedzi na te pytania są interesujące nie tylko dla ekonomisty. Tak więc wybór problemu badawczego jest trafny, a pracę doktorską Pani mgr Sierocińskiej należy uznać za oryginalną.

2. Tzw. warsztat badawczy: poprawność i kompletność celów i hipotez badawczych oraz kwestie metodologiczne

Należy podkreślić, że praca została przygotowana starannie pod względem założeń metodologicznych. Doktorantka określiła kilka celów badawczych, a więc:

1. ustalenie źródeł wysokiego tempa wzrostu gospodarczego Panamy w latach 2000-2020
2. przedstawienie modelu panamskiej drogi rozwoju
3. weryfikację, na przykładzie Panamy, wybranych teorii rozwoju oraz
4. ustalenie przydatności modelu panamskiego dla innych krajów gospodarczo mniej zaawansowanych.

Są to nie tylko prawidłowo sformułowane, ale i interesujące cele, w tym zwłaszcza 3-ci i 4-ty, które wymagały zestawienia wątków teoretycznych z ustaleniami analizy wybranego przypadku. Za przewodnią myśl pracy można uznać weryfikację teorii rozwoju.

Autorka ocenianej pracy przedstawiła cztery hipotezy badawcze. Ta część założeń pracy budzi pewne kontrowersje. Dwie pierwsze hipotezy zawierają *a priori* wysoką ocenę panamskiej strategii gospodarczej. Prawdę mówiąc, można by z nich zrezygnować, lub być może inaczej je sformułować, na przykład w jakim stopniu niewątpliwy sukces makroekonomiczny przekłada się na poziom rozwoju. O samym sukcesie mówią podstawowe dane statystyczne i wspomniana już wysoka pozycja Panamy pod względem wartości PKB per capita, więc tego udowodnić nie trzeba.

Bardziej interesujące są natomiast dwie pozostałe hipotezy, które dotyczą możliwości stosowania strategii panamskiej w innych, małych krajach, a także wiązą rezulta-

ty sukcesu gospodarczego Panamy ze stosowaniem koncepcji wynikających z teorii strukturalizmu oraz biegunów wzrostu. Ta ostatnia hipoteza brzmi dziś bardzo interesująco, gdyż międzynarodowa literatura sprzed półwiecza, kiedy strukturalizm stał się popularną koncepcją w Ameryce Łacińskiej, traktowała tę drogę rozwoju krytycznie. W innych regionach tzw. wówczas Trzeciego Świata nie znalazła ona w ogóle uznania.

Stronę metodyczną pracy należy ocenić pozytywnie. Mgr Sierocińska wykazuje się tu odpowiednimi umiejętnościami doboru metod badawczych, słusznie przypisując pierwszeństwo metodom jakościowym, bardziej przydatnym przy badaniach zagadnień rozwoju. Co więcej, jak podkreśliła (str. 6), praca przekracza perspektywę typu *case study*, łączy bowiem analizę konkretnej gospodarki z umieszczeniem jej w szerszym, charakterystycznym dla ekonomii rozwoju polu widzenia. Dobór metod badawczych w celu realizacji poszczególnych celów pracy nie budzi więc zastrzeżeń. Co więcej, Autorka biegle posługuje się instrumentami badań ekonomicznych. Przejawia przy tym znaczną dociekliwość badawczą i pomysłowość w docieraniu do sedna badanego zagadnienia. Należy podkreślić, że oprócz standardowych metod i technik analizy (opisowa, porównawcza, graficzna) Doktorantka uzyskała oryginalne dane pierwotne, dzięki własnym, autorskim wywiadam.

3. Struktura pracy i formalna strona rozprawy

Kolejność rozdziałów nie budzi zastrzeżeń, gdyż przebiega zgodnie z regułą „od ogółu do szczegółu”, po to, aby w części końcowej ponownie wrócić do „ogółu”, czyli do dyskusji nad praktyczną przydatnością wybranych koncepcji ekonomii rozwoju. Mamy więc - jako pierwszy - rozdział omawiający wybrane teorie rozwoju, przy czym wybór ten nie jest przypadkowy, gdyż wszystkie omawiane koncepcje miały bądź mają zastosowanie w gospodarce Panamy.

Następne dwa rozdziały mają charakter opisowy i faktograficzny, ukazując charakterystykę gospodarki panamskiej oraz przemiany zachodzące w ostatnim dwudziestoleciu. Pracę wieńczy część analityczna, w której Doktorantka realizuje założone cele i weryfikuje hipotezy. Dyscyplina pracy jest bardzo konsekwentna, a układ pracy logiczny, wykazujący zrozumienie istoty pracy naukowej.

Treść rozdziałów jest zgodna z ich tytułami. Zastrzeżeń nie budzą również proporcje między poszczególnymi rozdziałami.

Co do kwestii formalnych: język pracy jest poprawny. Recenzent nie stwierdza również występowania istotnych usterek dotyczących wymogów edytorskich. Trochę niefortunnie w spisie źródeł, w przypadku prac zbiorowych, Autorka podaje najpierw tytuł, a w drugiej kolejności nazwisko głównego redaktora. Tak jest, m.in., w przypadku pracy *Ekonomia rozwoju* przygotowanej pod redakcją Ryszarda Piaseckiego, a także w kilku innych przypadkach. Oczywiście istnieją różne sposoby zapisu źródeł, jak się jednak wydaje im nowszy, tym gorszy.

4. Ocena stopnia zaawansowania zawartej w rozprawie wiedzy teoretycznej

Wydawałoby się, że Doktorantka miała ułatwione zadanie, skoro wszystkie wybrane koncepcje teoretyczne były realizowane w polityce gospodarczej Panamy. W rzeczywistości jednak, jak wynika z treści pracy, to właśnie Doktorantka dokonała wyodrębnienia składowych tej polityki określając, jakie nurty ekonomii składowe te reprezentują. Należy to zapisać na plus Autorki i można by się tym nawet pochwalić w pracy.

W sumie Doktorantka Autorka dokonała przemyślanego wyboru wątków teoretycznych, który umożliwił wyjaśnienie mechanizmów rządzących rozwojem gospodarczym w przypadku słabo czy średnio zaawansowanej gospodarki. Znajdujemy zatem w rozprawie pogłębiony wykład teoretyczny dotyczący wspomnianych już koncepcji teoretycznych: rozwoju zrównoważonego, wzrostu endogenicznego, strukturalizmu, dependyzmu i teorii biegunów wzrostu.

W teoretycznej części pracy znajduje się fragment, który jest istotny dla jasności wypowiedzi, a zarazem dyskusyjny, z którym trudno się zgodzić. Chodzi mianowicie o zaliczenie do strukturalizmu strategii substytucji importu. Owszem, może o tym decydować nazwisko Prebischa, jako współtwórcy strukturalizmu i zarazem współtwórcy znacznie wcześniejszej koncepcji substytucji importu. Ta ostatnia powstała u schyłku II wojny światowej w pracach właśnie Prebischa oraz Hansa Singera, i był to pomysł uznany za działanie konieczne w powojennych warunkach odbudowy gospodarczej. Generalnie, w pierwszych latach za odbudowę strat wojennych siłą rzeczy odpowiadał sektor państwowy, ale chodziło tu silne gospodarki. W późniejszych latach stra-

tegia substytucji importu w praktyce gospodarczej krajów mniej zaawansowanych polegała na budowie własnego przemysłu ciężkiego oraz zamknięcia się przed napływem dóbr konsumpcyjnych, które starano się zastępować własnymi, miernej jakości substytutami. Z dużych gospodarek będą to przypadki Egiptu oraz Indii sprzed 1990 r., zanim zaczęto tam wdrażać promocję eksportu oraz model liberalny. W momencie gdy Panama podpisała porozumienia dotyczące obrotu towarowego w ramach ustaleń WTO, rynek dóbr konsumpcyjnych musiał siłą rzeczy stać się bardziej otwarty, tak jak w innych krajach. Recenzent w związku z tym zatem formułuje następujące pytania i kwestie do ewentualnej dyskusji:

Jakie są charakterystyczne cechy strategii substytucji importu w Panamie?

Co upoważnia do zaliczania tej strategii do strukturalizmu (własna opinia Doktorantki + ewentualnie jakieś źródła)

Jak przebiega realizacja tej strategii w Panamie w świetle ustaleń GATT i WTO?

5. Ocena znajomości źródeł literaturowych i empirycznych

Praca ma charakter teoretyczno-empiryczny. Tytułowa tematyka dotycząca ekonomii rozwoju, w tym zarówno kwestii teoretycznych, jak i zagadnień praktycznych, przez wiele lat interesowała ekonomistów, a w ostatnim czasie stała się znowu aktualna, a to za sprawą choćby badań rozpiętości w podziale bogactwa oraz dochodów czy badań nad walką z ubóstwem. Na przestrzeni kilkudziesięciu lat powstała bogata literatura z udziałem wielu prominentnych autorów, w tym kilku uhonorowanych nagrodami Szwedzkiej Akademii Nauk. Publikacji na temat ekonomii rozwoju nie brakuje również w Polsce, chociaż większość wyspecjalizowanych w tym nurcie jednostek akademickich zostało, niestety, zlikwidowanych. Doktorantka, korzystając z literatury przedmiotu, dokonała prawidłowego wyboru źródeł, przedstawiając przy tym ich krytyczny przegląd. Wykorzystała literaturę przedmiotu oraz wyniki różnorodnych badań pomocniczych, podkreślmy jednak, że przede wszystkim korzystała ze źródeł statystycznych, a także z danych pierwotnych, zebranych dzięki wywiadam i badaniom ankietowym, dzięki czemu mogła przeprowadzić własną autorską analizę.

6. Umiejętność poprawnego i przekonującego przedstawienia uzyskanych wyników

Myślą przewodnią pracy, trochę może ukrytą przez skupienie się na analizie przypadku, jest weryfikacja wybranych teorii rozwoju. Analizując dystrybucję nowego bogactwa uzyskiwanego w Panamie w związku z przejściem Kanału Panamskiego, Doktorantka dochodzi do słusznego wniosku o znaczeniu rozwoju zrównoważonego, polegającego na odpowiednim wspieraniu regionów zaniedbanych. Trochę to przypomina europejską politykę politykę spójności i politykę regionalną, chociaż w Panamie stwierdza się, choć bardzo powolne, ale zmniejszanie się rozpiętości między centrum i peryferiami, podczas gdy na przykład w Polsce należące do grupy najsłabiej rozwiniętych regionów w Unii województwa wschodnie, choć rozwijają się dynamicznie, nie zmniejszają dystansu do pozostałych województw.

Doktorantka spełnia wymogi i oczekiwania stawiane przed naukowcem. W przypadku tej pracy należy wysoko ocenić dyskusję o skuteczności poszczególnych koncepcji rozwoju w warunkach Panamy. Paradoksalnie, można by z góry przyjąć, że pozornie historyczne koncepcje, jak teoria biegunów wzrostu Perroux, nie mają współcześnie zastosowania, a tymczasem Doktorantka dowodzi w bardzo przekonujący sposób, że jest inaczej.

7. Uwagi podsumowujące

Podsumowując ocenę ocenianej rozprawy należy:

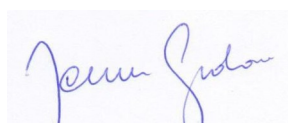
- wysoko ocenić umiejętności analizy
- wysoko oceniam także konsekwencję w realizacji założeń metodologicznych
- praca wykazuje dobre opanowanie warsztatu badawczego
- niedostatki pracy to niezbyt fortunne przyjęcie części hipotez, wydaje się, że część z nich jest wprowadzona mówiąc potocznie „na siłę”. Zauważalny jest też brak odpowiedniego wyeksponowania szczególnie oryginalnych fragmentów badań, co jednak nie obniża ogólnej wysokiej oceny.
- Sądzę, że praca mogłaby zostać opublikowana w formie monografii.

8. Pytania do Doktorantki; powtarzam z punktu 4-go

- *Jakie są charakterystyczne cechy strategii substytucji importu w Panamie?*
- *Co upoważnia do zaliczania tej strategii do strukturalizmu (własna opinia + ewentualnie jakieś źródła)*
- *Jak przebiega realizacja tej strategii w świetle ustaleń GATT i WTO?*

9. Wniosek końcowy

W podsumowaniu recenzji należy stwierdzić, że rozprawa spełnia wymogi merytoryczne i formalne stawiane rozprawom doktorskim w myśl obowiązującego w Polsce prawa i stawiam wniosek o jej dopuszczenie do dalszych etapów postępowania.

/Prof. zwyczaj. dr hab. Janusz Gudowski/